

Babych Zh.V.

Institute of International Relations,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

EUROPEAN PATENT AS AN EFFECTIVE INSTRUMENT FOR THE PROTECTION OF INDUSTRIAL PROPERTY RIGHTS IN THE EU

Summary

The practical significance of European patent law is greatly enhanced and relations in the field governed by invention law between Ukraine and the European Union are expanded today. We have reasons to believe that the mechanism of European patentability forms the foundation of a new EU patent law. The European patent system is based on the active cooperation of the European Patent Office with national offices of the Contracting States and provides for harmonization of national patent law with the Convention on the Grant of European Patents. The system of rules of European patent law and practice were investigated and analyzed. The public relations arising in the process of patenting and the use of industrial inventions under the legal framework of European patent law are under studying. As a consequence, the harmonization of the patent system in Europe as a whole depends on whether the Community patent system is to be put in place successfully throughout the European continent.

Keywords: single European patent, intellectual property, standardization, integration, European Patent Office, validation, invention.

УДК 341.231.14

ПРАВА ДІТЕЙ ТА АФРИКАНСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Роговик О.Д.

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті окреслені загальні особливості захисту прав дітей у Африканській системі захисту прав людини. Розкрито структуру договірної механізми системи захисту прав дітей у Африці та особливості правового регулювання їх прав у Африканській Хартії про права та добробут дитини. Розкрита структура інституційного механізму захисту прав дітей у Африці та особливості функціонування Комітету експертів з прав і добробуту дитини. Окреслені головні теоретичні та практичні дилеми, що стосуються захисту прав дітей у Африці. Акцентовано на ролі культурного та соціального факторів у захисті прав дітей у рамках Африканської системи захисту прав людини.

Ключові слова: права людини, права дітей, Хартія про права та добробут дитини, Комітет експертів з прав і добробуту дитини, Африканська система захисту прав людини.

Постановка проблеми. У сучасній вітчизняній науці міжнародного права проблеми регіональної системи захисту прав людини у Африці, ще не знайшли належного відображення. Особливо це стосується захисту прав окремих категорій осіб у рамках цієї системи. Дослідження захисту прав дітей у рамках Африканської системи захисту прав людини є важливими для визначення подальших напрямів як розвитку договірної та інституційного механізму системи в цілому, так і розвитку у Африці системи захисту прав дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання зазначеної проблематики досліджувалися у працях наступних зарубіжних науковців: П. Анкут, А. Арлетт, М. Гьозе, Н. Евунетіс, Т. Кайме, М. Кілландер, А. Ллойд, Б. Мезмур, Р. Мюррей, Е. Нжунгве, А. Скелтон, Д. Слот-Нільсен, Ф. Шіен.

Мета статті. Здійснення комплексного дослідження захисту та сприйняття прав дітей у рамках Африканської системи захисту прав людини.

Виклад основного матеріалу. Права дітей потрапили до порядку денного ОАЄ в 1979 році, коли у ООН було проголошено Міжнародний рік дитини. Тоді була прийнята Декларація про права і добробут африканської дитини. Хоча документ не був юридично обов'язковим, ця Декларація створила «моральний компас» для правових реформ. У 1987 році були розпочаті роботи для укладення обов'язкових документів з прав дитини [1, р. 96-97].

Договірний механізм систему захисту прав дітей у Африці

Африканські діти перебувають під захистом спеціальних і окремих інструментів [1, р. 95]. Існує низка регіональних інструментів, спрямованих на дотримання прав дитини: 1) Африканська Хартія про права і добробут дитини (Хартія африканських дітей), ратифікована в 2002 р.; 2) Конвенція, що регулює конкретні аспекти проблем біженців в Африці (Конвенції ОАЄ про статус біженців) 1998 р.; 3) Протокол до Африканської Хартії про права людини та народів про права жінок в Африці; а також 4) двосторонні та багатосторонні угоди африканських держав (Двостороння угода між Кот-д'Івуаром і Малі про припинення торгівлі дітьми та співробітництво на кордоні 2001 р.; багатосторонні угоди про співробітництво в боротьбі з торгівлею дітьми).

Звичайно ж, не втрачає актуальності в галузі захисту прав дітей і Африканська Хартія прав людини та народів (надалі – АХПЛН), що так само містить спеціальні норми, що регулюють права дітей [2, с. 285]. Відповідно до АХПЛН зазначається, що дітям в Африці потрібна спеціальна підтримка та сприяння: «ситуація багатьох африканських дітей залишається критичною в силу унікальних факторів соціально-економічних, культурних та традиційних обставин їх розвитку, природних катастроф, збройних конфліктів, експлуатації і голо-

ду». АХПЛН накладає на учасників Африканського Союзу (надалі – АС) обов'язок забезпечувати найкраще дотримання прав всіх дітей [2, с. 286].

Прийняття Хартії про права дитини було ініційовано панафриканською НГО – ANPPCAN, що мала статус спостерігача при АКПЛН [3, р. 173]. Її прийняття було важливим з багатьох причин. Вона стала своєрідним підтвердженням зусиль африканських держав поважати універсальні цінності та принципи гуманності, оскільки була покликана забезпечувати захист дітей від ризиків, що виникають від їх участі у військових діях, а також й від тих, що виникають з практики багатьох африканських держав і культурних традицій.

Згідно з нормами Хартії дитиною є будь-яка особа, яка не досягла 18-річного віку (стаття 2). Основні обов'язки держав, що приєдналися до Хартії є повне визнання прав і свобод, зокрема, визнання переваги захисту дитини в будь-якій ситуації (стаття 4). Хартія закріплює як особисті права, так і політичні, економічні, соціальні і культурні права. В першу чергу було підтверджено необмежене право на життя і розвиток дітей у поєднанні із заборонаю смертної кари (стаття 5). Держави-учасниці зобов'язані приймати всі необхідні і можливі заходи, які б забезпечували дітям повний і сталий розвиток. Хартія передбачає свободу вираження думки (стаття 7), свободу думки і совісті (стаття 9), захист приватного життя (стаття 10), право на справедливе поводження в разі переслідування (стаття 17), право на володіння ім'ям та на громадянство (стаття 6), право на захист від катувань та від нелюдського поводження (стаття 16). Хартія також забезпечує дитині реалізацію права на освіту (стаття 11) і права на здоров'я та культурний та фізичний розвиток (статті 14), заборону експлуатації та небезпечної праці дітей (стаття 15).

Специфічне регулювання стосується прав дітей у збройних конфліктах (стаття 22) та захист дітей від негативних наслідків соціальних і культурних явищ (стаття 21), а саме практик в результаті застосування звичаїв і вірувань. Крім того існує і вимога щодо дотримання прав дітей-біженців (стаття 23).

Поруч з тим передбачаються і обов'язки дітей: поважати права батьків, літніх людей; служити міжнародному співтовариству за рахунок використання фізичних та інтелектуальних здібностей; зберігати соціальну та міжнародну солідарність; зберігати і визнавати цінність культури в душі діалогу і терпимості; захищати незалежність і цілісність країни їх походження; досягнення єдності Африки. Цей каталог має воістину континентальний характер і створює основу для відповідальності дитини, а не універсальних зобов'язань, що випливають з принципів гуманізму [4, с. 263-266]. Введення концепції обов'язків до Хартії про права дітей може бути унікальним, оскільки, жоден інший міжнародний документ не накладає обов'язки на дітей. Фактична корисність цієї можливості, однак, є спірною. Деякі з цих обов'язків можуть привести до тлумачень, які не будуть сумісні з метою комплексного захисту дитини. Нечіткість положень створює загрозу різночитання [5, р. 42-43].

Вчені визначають дві причини для прийняття Хартії: політичні та правові причини. На політичному рівні, ОАЄ виступила проти маргіналізації африканських держав в процесі розробки Конвенції про права дитини. Їх участь спочатку була обмежена. З політичної точки зору, було необхідно прийняти регіональний інструмент з прав людини, що стосується питання особливого інтересу і зна-

чення для дітей в Африці. Стверджувалося, що в Конвенції про права дитини в якості глобального інструменту регіональні особливості стали жертвами в процесі універсального пошуку консенсусу. Таким чином, деякими з упущень стали: становище дітей, що живуть в умовах апартеїду; фактори невігідного становища дітей жіночої статі; практики, що поширені в африканському суспільстві такі, як обрізання; соціально-економічні умови, такі як неграмотність і низький рівень санітарно-гігієнічних умов; африканська концепція відповідальності і обов'язків; дітей-солдатів та ролі сім'ї у вихованні.

Всі ці проблеми були, принаймні частково розглянуті в Хартії. У порівнянні Африканська Дитяча хартія підвищує рівень захисту дітей в трьох важливих відносинах (щодо дітей-солдат, дітей в контексті укладення шлюбу і дітей-біженців). Таким чином, Хартія виконала мету і доповнила універсальні стандарти регіональними особливостями [1, р. 97-98]. Вона передбачає додатковий захист. Велика сила Хартії про права дітей в тому, що вона відображає реалії життя дітей в Африці і тому має довіру в африканському контексті [6, р. 12]. Хартія є африканським документом, написаним африканцями заради африканців [7, р. 14].

Хартія – перший регіональний договір з прав дитини і є реальним позитивним кроком у напрямку забезпечення захисту прав дітей в Африці. Її зміст забезпечує основу для заохочення та захисту прав дітей на національному та регіональному рівні і закріплює обов'язки держави, суспільства і особистості [8, р. 1]. Положення Хартії передбачають, що держави-учасники повинні забезпечити середовище для захисту прав дитини, як це передбачено в міжнародних деклараціях і конвенціях. Таким чином, держави-учасники зобов'язані реалізовувати ті конвенції та декларації, що стосуються прав дитини. Тим не менш, Африка визнала за необхідне винести захист прав дітей ще на наднаціональний рівень. Африка відіграє провідну роль у встановленні стандартів у галузі прав дітей в регіональному контексті [9, р. 13-14].

Унікальною особливістю Хартії про права дитини є включення статті 26, яка стосується конкретно історичної африканської проблеми апартеїду та дискримінації за різними ознаками. Ця стаття може розглядатися як пережиток минулого, але є й інші інтерпретаційні можливості. Сьогодні може і не бути африканської держави, яка має офіційну доктрину апартеїду та дискримінації. Тим не менш, це не може бути виключено в майбутньому. Тому Хартія про права дитини зобов'язує держави дбати про спеціальні потреби дітей в таких умовах [5, р. 49]. Африканці пишуться своєю культурою, але права африканських дітей не загубились у дискусіях про тенденції історії [10, р. 98].

Преамбула до Африканської Хартії про права і добробут дитини також визначає основою Хартії принципи міжнародного права в галузі прав і добробуту дитини, що містяться в деклараціях, конвенціях та інших інструментах ООН. Поруч з цим Хартія вимагає, що права і добробут дитини, які є похідними від універсальних джерел, мають відповідати реальності для африканських дітей [11, р. 121]. Хартія про права дитини є яскравим прикладом мультикультурного та багатополарного процесу міжнародної нормотворчості [12, р. 169]. Хартія заявляє африканську культуру і цивілізацію в якості основи прав і добробуту дитини і, на цій підставі, будує структуру захисту, яка чітко наповнена міжнародною основою для захисту прав дітей [12, р. 171].

Більшість експертів висловлюють скептицизм та тривогу щодо прав дітей у Африці. Про Хартію щодо прав дітей та Африканську систему захисту прав дітей добре не знають навіть у Африці. Більше турбує те, що вона стала ґрунтуватися на млявому підході африканських урядів до регіонального договору щодо прав дітей. В цьому сенсі «афроскептицизм» пояснюється: 1) повільною ратифікацією державами Хартії; 2) браком конкретних здобутків від діяльності Комітету експертів щодо прав та добробуту дитини [3, р. 1551-56].

Хартія про права дітей безпосередньо звернена до держави як до носія обов'язків, а діти визнані в якості тих осіб, що володіють правами [3, р. 164]. Завдяки цьому відбулося визнання дітей як конкретної категорії осіб, яка не є адекватно захищена відповідно до АХПЛН. Хартія регулює усі аспекти прав дітей [13, р. 7]. В основі Хартії лежать чотири головні принципи: принцип найкращого забезпечення інтересів дитини, принцип недискримінації, принцип виживання і розвитку дітей, принцип участі дітей [8, р. 5, 6, 8].

До прийняття Хартії про права дітей вони не мали конкретних прав або захисту. Діти були не в змозі діяти самостійно, послідовно спираючись на волю держави або їх батьків/опікунів/ спільноти (які часто винні в порушеннях). Хартія про права дитини створила життєздатний механізм, щоб виразити себе в судових і адміністративних розглядах і вільно висловлювати свою думку з усіх питань. У цьому сенсі Хартія про права дитини є позитивним досягненням. Вона включає в себе цілісне уявлення про права та обов'язки [9, р. 31-32].

Найкритичнішим питанням всебічної імплементації та дієвого моніторингу захисту дітей є їх залежність від національної організації, міжнародного тиску та зусиль неурядових організацій. Це є концептуалізацією того, хто може працювати з захистом дітей у рамках зміни трикутника батьки-дитина-держава [14, р. 451] за участі міжнародного співтовариства.

Хартія про права дитини створює бачення питань дітей та запроваджує тверду основу для міжнародних дій в напрямку порядку денного прав дітей [15, р. 328-329]. Африка бажає підвищити роль дитини, а не просто реагувати на моральні вимоги, що виникли у результаті порушення прав людини в Африці. Ця думка контрастує з твердженням, що має місце свідомо протидія політиків у відповідь на «обтяжуючі вимоги щодо зміцнення віри в політико-правову систему». Хартія не є досконалою і тому не набирає форми всезагального визнання [9, р. 22-23]. Негативним явищем є і внесенням застережень до Хартії, зокрема, Ботсвани (ст. 2 щодо визначення дитини), Мавританії (ст. 9 щодо права на свободу думки, совісті і релігії), Судану (ст. 10 стосовно захисту приватного життя, ст. 11 п. 6 щодо виховання дітей, які завагітніли до завершення своєї освіти та ст. 21 п.2 стосовно дитячого шлюбу) [6, р. 18].

Ефективність Хартії про права дитини передбачає високий рівень нормативного консенсусу серед різних народів у Африці щодо ідеї та змісту прав дітей, як прав людини. Крім того, той факт, що значна кількість африканських країн перебувають у процесі правових реформ щодо прав дітей також показує прихильність до прав дітей на континенті. Проте, слід зазначити, що ступінь, в якій ці інструменти і закони покращили життя дітей в значній мірі залежить від того, як держави-учасниці виконуватимуть їх і прийматимуть внутрішні заходи з виконання своїх договірних зобов'язань [16, р. 331-332].

Багато національних конституцій та законів були натхненні міжнародними та регіональними угодами [17, р. 266]. Тридцять чотири конституції в країнах Африки регулюють права дітей. Багато африканських країн розробили нові закони щодо дітей, зокрема, в Уганді, Гані, Кенії, Руанді, Нігерії та Південній Африці. Правова реформа в сфері прав дитини таким чином, очевидно, є у процесі реалізації, але прогрес залишається нерівномірним [18, р. 486]. До прикладу, актами щодо прав дітей у різних державах Африки є: Південно-Африканський акт про дітей 2005 р., Закон про догляд та захист дитини у Намібії 2010 р., Акт про дітей у Кенії 2001 р., Акт про права дітей у Нігерії 2003 р., Акт про права дітей у Ботсвані 2009 р. та Закон про дітей у Танзанії 2009 р. [3, р. 169]. Міжнародні та регіональні інструменти були використані на підтримку принципу забезпечення найкращих інтересів в низці судових рішень в африканських країнах. Наприклад, у справі *Motlogelwa v Khan* у Ботсвані [18, р. 487]. До інших таких справ можна віднести: справу Конституційного суду *Sv. M (Centre for Child Law as Amicus Curiae)* у Південно-Африканській Республіці 2007 р. [3, р. 171].

Важливими правозахисним документом у справі підтримання захисту прав дітей є також Африканська Хартія молоді 2006 р. Згідно з положеннями Хартії держави, що до неї приєдналися: вживають відповідні заходи для того, щоб забезпечити захист молоді проти усіх форм дискримінації; визнають права молодих людей з етнічних, релігійних та лінгвістичних маргінальних груп чи молоді, що є вихідцями з корінних народів зберігати свою власну культуру, вільно сповідувати свою власну релігію і використовувати свою власну мову. Крім того Хартія закликає молодіжні організації до того, щоб вони взяли провідну роль у молодіжних програмах і забезпечили право на розвиток. Окрім того вона регулює питання діяльності молодіжних засобів масової інформації, сприяння міжнародному співробітництву, доступу молоді до освіти та інформації. Крім того кожна держава, що підписала Хартію, розробляє всеохоплюючу національну молодіжну політику [19, с. 229-230, 232].

Важливим є і так званий «Каїрський процес». Саме у рамках одного з Форумів у рамках цього процесу була сформульована спільна позиція щодо майбутнього дітей у Африці. На додаток до неї були ухвалені Декларація та План дій щодо африканської відповіді для дітей. Процес продовжує тривати і у його рамках і надалі приймаються аналогічні Плани дій [3, р. 166]. Стандарти ж і цінності сформульовані поза рамками Хартії ОАЄ/ органів АС, здається, не були об'єднані в єдиний плану дій щодо прав дитини в Африці. Крім того, загальний підхід ОАЄ/АС був підданий критиці за те, що приділяв більше уваги становищу дітей та їх положенню в контексті розвитку, ніж їх прав [20, р. 163].

Інституційний механізм системи захисту прав дітей у Африці

Згідно з Хартією про права дитини формальний захист прав дітей залежить від національних та наднаціональних процесів. Центральне місце серед наднаціональних процесів належить Комітету експертів з прав і добробуту дитини. Що стосується національних процесів, які є другим складовим елементом формальних процесів реалізації, то держави-учасниці зобов'язуються визнавати права, свободи і обов'язки, закріплені у Хартії, і вжити заходів відповідно до їх конституційних процедур, таких як законодавчі або інших заходів для виконання положень. Це є основним напрямком формальних ме-

ханізмів, що забезпечують правову основу різних принципів Хартії про права дитини [12, р. 142-144]. Іншою стороною є неофіційні, місцеві і національні механізми, а саме: кланові механізми, судові механізми вождя, механізм окружного комісара цивільної служби (the boma) та релігійно-церковні механізми [12, р. 148]. Формальний юридичний захист є основним елементом в зусиллях щодо реалізації цієї категорії прав людини [12, р. 162].

Функцію контролю за дотриманням зобов'язань держав, котрі підписали Хартію виконує Африканський комітет експертів [2, с. 286], що є основним регіональним органом з заохочення та захисту прав дітей у Африці [21, р. 216].

Він складається з 11 членів. Термін їх повноважень становить п'ять років. Комітет має можливість визначити масштаб і характер змін, необхідних для адаптації практики та національного законодавства у відповідність до вимог стандартів. Предметом роботи Комітету може бути також інші питання, покладені на нього АС [4, с. 266]. Функції Африканського комітету експертів передбачені у ст. 42 Африканської Хартії про права дитини і передбачають збір і поширення інформації, проведення міждисциплінарних досліджень проблем, що стосуються прав та добробуту дитини у Африці, організацію зустрічей, видавати рекомендації урядам, формулювання та контроль за дотриманням принципів та правил, що мають за мету захист прав та добробуту африканських дітей, співпраця з іншими інституціями, що займаються заохоченням та захистом прав та добробуту дитини та тлумачення положень Африканської Хартії з прав та добробуту дитини. На додаток до загальних заохочувальних можливостей як любіюючи/захисні візити Африканських комітет експертів також має повноваження отримувати та розглядати державні доповіді і як частина його заохочувального мандату, повноваження отримувати індивідуальні та міждержавні повідомлення для проведення розслідувань [22, р. 254-255]. При здійсненні свого захисного мандату, Комітет може вдаватися до будь-яких методів дослідження будь-якого питання, що відповідає Хартії, включно з заходами, що держава вжила задля імплементації Хартії [23, р. 445].

Перша зустріч Комітету відбулася в 2002 р. На відміну від Комітету ООН, Комітет експертів володіє повноваженнями на прийом і розгляд індивідуальних скарг, які розглядаються конфіденційно, але при цьому, в дусі ООН, звіти Комітету експертів повинні поширюватися в публічному порядку.

У механізмі забезпечення прав дітей своє місце займає і Африканська Комісія з прав людини та народів (надалі – АКПЛН). Їй доручено заохочувати і захищати права людини і народів, у тому числі і права дитини, у всьому регіоні [2, с. 287]. Визнання прав дитини як складової норми Африканської системи була ідеєю, що віталась. Тим не менш, механізм моніторингу як і раніше піддається критиці. Тому Комітет з прав дитини у Африці прийняв заходи, щоб зміцнити себе в якості частини Африканської системи захисту прав людини [13, р. 7-8]. Крім того, інтеграція участі дітей у НЕПАД може бути досягнуто на різних рівнях (НЕПАД, держав-членів НЕПАД, громадянського суспільства, регіональних установ з питань прав людини, органів АС) [24, р. 28].

Комітет експертів повинен систематично співпрацювати з іншими органами АС з прав людини, такими, як АКПЛН та Африканський суд з прав людини та народів, а також із континентальними політичними органами з метою максимізації потен-

ціалу для захисту прав дітей [6, р. 22]. Комітет повинен співпрацювати з АКПЛН, зокрема, АКПЛН повинна забезпечувати захист прав дітей в межах свого порядку денного та звернутися прямо до Комітету при розгляді питань прав дитини; АКПЛН і Комітет повинні налагодити тісну співпрацю шляхом, наприклад, систематичного відвідування засідань один одного; АКПЛН може проводити спільні місії з членами Комітету щодо здійснення мандатів спеціальних доповідачів і під час заохочувальних та слідчих місій; обидва органи повинні обмінюватися інформацією про права дитини, що впливають з розгляду доповідей держав-учасниць [6, р. 86].

Комітет експертів не має власного секретаріату, обслуговується Департаментом з соціальних питань і потерпає від серйозної нестачі ресурсів, а тому постає питання про його об'єднання з АКПЛН [25, р. 535]. Існує помітне дублювання функцій та мандатів між АКПЛН та Африканського Комітетом експертів. Комітет виконує заохочувальну, захисну та тлумачну функції, що з легкістю можуть виконуватись Комісією. Обидві інституції покликані розглядати державні доповіді та отримувати повідомлення від індивідів, груп та держав. Існує потенційна загроза, що буде розвиватись суперечлива юриспруденція у сфері права захисту прав людини [23, р. 447-448], а тому необхідне вироблення концепції з вирішення цієї ситуації, або шляхом тісного співробітництва між ними, що зможе допомогти уникнути дублювання та забезпечити їх ефективне функціонування, або шляхом їх «злиття» [26, р. 398].

Результатом розвитку Комітету стало створення власної робочої процедури: Правил процедури, Керівних принципів для первинних звітів держав-учасниць, Процедури розгляду доповідей держав-учасниць, Керівних принципів для розгляду повідомлень, Керівних принципів для проведення розслідувань, Керівних принципів для критеріїв для надання статусу спостерігача в Комітеті [6, р. 27]. Держави-учасниці АС зобов'язані подавати доповіді про заходи, вжиті ними у зв'язку з висловленою раніше думкою Комітету експертів з прав і благополуччю дитини. Такі доповіді надаються раз на три роки. У 2003 р. Комітетом були розроблені керівні принципи з підготовки первинних доповідей. Підготовка таких звітів надає можливість для держав-учасниць проведення всеосяжний огляд успішності виконання зобов'язань, які взяла на себе та чи інша держава. Ці доповіді розглядаються як офіційні документи, і державам-учасницям пропонується публікувати свої доповіді серед усіх відповідних сторін на національному рівні [2, с. 289].

Хартія є менш обмеженою і більш доступним інструментом для народів Африки, тому що Комітет явно уповноважений одержувати і розглядати повідомлення від держав-учасниць, спрямовані проти інших держав-учасниць, і однозначно, щоб розглядати індивідуальні скарги, повідомлення від НГО від імені окремих осіб та інших установ або організацій, визнаних АС та ООН. Тому Хартія про права дитини йде далі, ніж АХПЛН [9, р. 27].

Керівництвом для первинних звітів держав-учасниць були записки Комітету, в яких Комітет розглядає цей процес як спосіб «проводити всеосяжний огляд різних заходів, прийнятих для проведення національного законодавства та політики згідно з Дитячою Хартією і контролювати прогрес», а також як заохочення і сприяння «участі населення та громадського контролю і приватного сектору і в цілому у практиці суспільства щодо дітей». Це також є підтвердженням державами-

учасницями своєї прихильності поважати і забезпечувати дотримання прав» в Хартії і «істотним засобом для створення конструктивного діалогу між державами-учасницями і Африканським комітетом». Звіти повинні включати в себе копії законодавства і тексти, статистичні дані та інші матеріали [20, р. 170-171].

Африканський Комітет має потенціал, щоб вийти на новий рівень за допомогою його юрисдикції приймати повідомлення від держав-учасниць і від дітей і дорослих, які перебувають під юрисдикцією держав-членів АС щодо будь-якого питання, що міститься в Хартії про права дитини, в тому числі порушень економічних, соціальних та культурних права дитини. Хартія про права дитини є прогресивною і орієнтованою на правозастосовний механізм. Африканський комітет має повноваження щодо розробки і формулювання принципів, спрямованих на захист прав дітей в Африці. Незалежність Комітету може бути піддана критиці. Будь-який механізм моніторингу повинен бути незалежним по відношенню до політичної адміністрації, законодавчих та політичних органів, незалежним від маніпулювання урядами чи політичними партіями. Урядові чиновники не повинні бути в змозі втрутитися в його функціонуванні. Комітет повинен мати можливість спостерігати і при необхідності критикувати уряд не побоюючись репресій [9, р. 23-25].

Права дітей у Африці: теоретичні та практичні проблеми захисту

У багатьох відносинах діти частіше є жертвами порушень прав людини, ніж дорослі, і африканські діти частіше є жертвами, ніж діти на інших континентах [3, р. 3]. Близько 44% населення Африки є діти у віці до 15 років, а тому вираз «діти майбутнього» є більш вірний в Африці, ніж де-небудь ще. Захист прав дітей не тільки інвестиції в майбутнє, а й імператив сучасності [1, р. 96]. Р. Оконкво влучно описує ситуацію нерівності існування між дитиною, що народилася в сім'ї елітної меншини і дитини, яка народилася серед більшості бідних. Він зазначає: «Діти прокидаються з порожніми шлунками. Вони пишуть алфавіт уламками від сланців і співають, щоб забути, що вони голодні. Діти насправді прокидаються від сну без сновидінь, гуляють на суворих вулицях. Вони – дар континенту, що загубився у темряві неподобства».

Африканські діти є здебільшого жертвами голоду, неписьменності, відсутності житла. У Африці на південь від Сахари, за оцінками, більше чотирьох мільйонів дітей помирають щороку, даючи Африці найвищий рівень дитячої смертності у світі. Вони є свідками громадянських конфліктів і стихійних лих. Африканські жінки і діти складають більшість біженців. За даними ЮНІСЕФ, немовлята і маленькі діти склали 1,2 млн з більш ніж 1,9 млн смертей в Південній Африці під час 1980-х років [27, р. 65-67].

Чинниками неефективності захисту дітей є відсутність певного ступеня політичної стабільності, економічних ресурсів, інституційного потенціалу та готовності звертатися в суди для захисту прав дітей. Існують різні системні проблеми, які перешкоджають реалізації цих факторів [12, р. 146]. Хартія про права дитини має певні обмеження. Більшість африканських керівників, у зв'язку з соціально-економічними умовами, не можуть вирішити конкретну проблему порушень прав дітей. Соціально-економічні умови унеможливають для багатьох країн можливість повною мірою досягти прав, що містяться в Хартії про права дитини, бо ці проблеми випливають політичних і економічних систем, які потребують реструктуризації. Для дея-

ких африканців сама ідея дітей, що мають права, є загрозливою, а тому є нерозуміння, що права дітей насправді означають. Існує, однак, готовність сприяти потребам дітей [9, р. 32].

Традиційна африканська культура визнає самоцінність дітей і необхідність їх захисту. Більш важливо, однак, що африканська культура визнає дитинство як особливу, нестандартну і крихку стадію людського буття, яка вимагає особливого захисту для забезпечення безпеки і виживання, потреб дітей та забезпечення їх фізичної та психологічного добробуту. Виживання та розвиток дітей є цілями традиційного суспільства [28, р. 225]. Г. Ван Б'юрен правильно описує дитинство як дуже складний соціальний конструкт і припускає, що будь-яка спроба визначити і розмежувати його неминуче є штучною. Його можна розглядати як соціальний інститут; набір соціальних відносин, протягом якого в перші роки життя людини формується. Досліджуючи зміну відносин в родині і в суспільстві в цілому щодо таких питань як дитяча праця, дитяча смертність, догляд за дітьми експерти стверджують, що діти перейшли від сприйняття їх як сумнівної економічної цінності до безмірної або «безцінної» емоційної цінності. Соціальні відносини, що стосуються природи виховання дітей та захисту дітей, також зазнали значних змін у відповідності з цими змінами в сприйнятті дитинства [12, р. 65, 71]. Ключовим принципом сучасного права і добробуту дискурсу є те, що регулювання життя дітей має спрямовано на дитинство безтурботне, безпечне, надійне і щасливе людське існування [12, р. 79].

В багатьох африканських традиційних суспільствах, автономія дитини часто сильно обмежена. Поняття дитини і дитинства, як правило, ґрунтуються на ідеї, що тільки дорослі знають, що краще для дітей. Така ситуація не сприяє реалізації прав і служить тільки полегшенням для продовження інших практик, які є шкідливими для дитини [28, р. 228]. Африканська культура і традиції схильні до економічної експлуатації дітей за допомогою використання дитячої праці. Це може статися, тому, що дитяча праця розглядається як виховний захід, або як обов'язок дитини щодо сім'ї [5, р. 61].

На додаток до етнічних та культурних відмінностей, різних релігійних та політичних поглядів у африканських державах помітною є слабка можливість міжнародного права щодо захисту дітей у локальних суспільствах [29, р. 125]. В Африці діти розглядаються як цінна частина суспільства. Незважаючи на це, культурні практики, які завдають шкоди дітям далі існують. Успіх впровадження стратегій щодо прав дітей в Африці, залежить великою мірою від рівня культурної легітимності, наданій дитячим нормам в сфері прав. Реалізація універсальних норм щодо дотримання прав дітей в африканських культурах буде в деяких випадках ускладнене практиками або значенням культурної легітимності, що несумісна з правами дітей [28, р. 221, 223]. Мова йде про тілесні покарання, позбавлення власності, дискримінацію, нелюдські та такі, що принижують гідність ритуали [15, р. 329]. Держави-сторони вживають усіх відповідних заходів для скасування звичаїв і практик, шкідливих для добробуту, нормального росту і розвитку дитини, і зокрема: а) звичаїв і практик, що негативно впливають на здоров'я і життя дитини; б) звичаїв і практик дискримінації дитини за ознакою статі чи іншого статусу. Таким чином, підхід у міжнародному праві полягає в тому, що визнати користь тих культурних практик, що розвивають заохочення та захисту прав дітей і перевизначити ті культурні

практики, які вважаються шкідливими для захисту прав дітей. Передбачається, що такий підхід підтримує права дітей, в той же час зберігаючи культурну цілісність товариств [28, р. 228].

Ще одна складність виникає, коли звичайне право співіснує з конституційним правом у великій кількості африканських країн, включаючи Ефіопію, Нігерію, Південну Африку, Свазіленд та інші. У таких країнах, як Свазіленд, цивільні та кримінальні суди мають повноваження застосовувати звичайне право і це може вплинути на права дітей, іноді негативно (наприклад, коли суди виносять рішення про тілесні покарання). Але де звичаєве право чітко регламентоване, наприклад, у випадку Ботсвани, воно намагається включити концепцію найкращого забезпечення інтересів дитини [16, р. 350].

Факти, що викликають тривогу щодо прав дітей, були зафіксовані в звітах Африканського комітету експертів з прав і добробуту дитини і їх можна класифікувати наступним чином: 1) Факти насильства серед молоді; 2) Проблеми з документами, що засвідчують особистість; 3) Питання розвитку дітей та забезпечення їх прав; 4) Насильство на основі раси, расової дискримінації, ксенофобії і пов'язаної з ними нетерпимості; 5) Тортури і перевищення посадових повноважень з боку співробітників правоохоронних органів [2, с. 290-294]. Пріоритетними також є низка питань, включаючи збройні конфлікти, торгівлю, дитячу працю, сексуальне насильство, ді-

тей-сиріт, ВІЛ/СНІДу, права на освіту і створення плану в інтересах дітей [20, р. 172].

Висновки. У рамках Африканської системи захисту прав людини сформувалася особлива підсистема захисту прав дітей, що характеризується особливостями договірної (регіонального, багатостороннього та двостороннього) та інституційного механізму (наднаціонального, національного та локального). Захист прав дітей у Африці характеризується комплексним інноваційно-регіональним та мультиполярним підходом Африканської Хартії про права та добробут дитини та інших регіональних актів щодо встановлення загальних принципів, загальних та спеціальних прав, свобод та обов'язків дітей, а також специфічного захисту окремих категорій дітей (діти-біженці, діти-солдати). Недостатня ефективність захисту прав дітей у Африці пояснюється недосконалістю інституційного механізму (як щодо неповної реалізації потенціалу у діяльності Африканського Комітету експертів з прав та добробуту дитини, так і його взаємодії з іншими панконтинентальними елементами системи у рамках АС). Окрім того важливими факторами неефективності захисту є культурна, соціальна-економічна та політико-правова детермінованість міжнародного захисту прав дітей у Африці. Це вимагає подальшої консолідації захисту прав дітей з іншими механізмами Африканської системи захисту прав людини та посилення їх впливу на національні механізми.

Список літератури:

1. Ewunetie N. African human rights law / N. Ewunetie, A. Alemayehu // Ethiopian legal brief, 2012. – 151 p.
2. Арлетт А. А. Имплементация положений международных договоров Африканского Союза о правах детей в Кот-Дивуаре / А. А. Арлетт // Актуальные вопросы международного права в Африке [Текст]: материалы круглого стола X ежегодной Всероссийской научно-практической конференции «Актуальные проблемы современного международного права», посвященной памяти профессора Блищенко. Москва, 12 октября 2012 г. / отв. ред. А. Х. Абашидзе, Е. В. Киселева, А. М. Солнцев. – М.: РУДН, 2012. – С. 283-294.
3. Sloth-Nielsen J. Children's rights in Africa / Sloth-Nielsen // J. Ssenyonjo M. The African regional human rights system / M. Ssenyonjo – Leiden –Boston: MartinusNijhoff publishers, 2012. – P. 155-176.
4. Banaszak B. System ochrony praw człowieka / B. Banaszak, A. Bisztyga, K. Complak, M. Jablonski, R. Wieruszewski, K. Wojtowicz – Kraków: Zakamycze, 2005. – 368 s.
5. Gose M. The African Charter on the rights and welfare of the child / M. Gose – Cape Town: University of the Western Cape, 2002. – 109 p.
6. Sheahan F. Advancing Children's Rights / F. Sheahan – Dakar: Swedish International Development Cooperation Agency, 2010. – 137 p.
7. Njungwe E. International protection of children's rights: an analysis of African attributes in the African Charter on the rights and welfare of the child / E. Njungwe // CJDHR. – 2009. – Vol. 3. – № 1. – P. 4-25.
8. Ankut P. J. The African Charter on the Rights and Welfare of the child: linking principles with practice / P. J. Ankut – 10 p. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fairplayforchildren.org/pdf/1299577504.pdf>
9. Lloyd A. A theoretical analysis of the reality of children's rights in Africa: An introduction to the African Charter on the Rights and Welfare of the Child / A. Lloyd // African human rights law journal. – 2002. – Vol. 2. – № 1. – P. 11-32.
10. Mezmur B. D. Intercountry adoption as a measure of last resort in Africa: advancing the rights of a child rather than a right to a child / B. D. Mezmur // Sur-International journal on human rights. – 2009. – Vol. 10. – P. 83-104.
11. Kaime T. The foundations of rights in the African charter on the rights and welfare of the child: a historical and philosophical account / T. Kaime // African Journal of legal studies. – 2009. – Vol. 3. – Issue 1. – P. 120-136.
12. Kaime T. The African Charter on the rights and welfare of the child / Kaime T. – Cape Town: Pretoria University Law Press, 2009. – 259 p.
13. Nmehielle V. O. Development of the African human rights system in the last decade / V. O. Nmehielle – Human Rights Brief, 2004. – P. 6-11.
14. Cahn N. Poor children: child witches and child soldiers in Sub-Saharan Africa / N. Cahn // Ohio State journal of criminal law. – 2006. – Vol. 3. – P. 413-456.
15. Hansungule M. The African Charter on human and people rights: a critical review / M. Hansungule // African Yearbook of international law. – 2000. – Vol. 8. – P. 265-331.
16. Sloth-Nielsen J. Surveying the research landscape to promote children's legal rights in an African context / J. Sloth-Nielsen, B. D. Mezmur // African human rights law journal. – 2007. – Vol. 7. – № 2. – P. 330-353.
17. Rwezaura B. Competing images of childhood in the social and legal systems of contemporary Sub-Saharan Africa / B. Rwezaura // International journal of law, policy and the family. – 1998. – Vol. 12. – Issue 3. – P. 253-278.
18. Skelton A. The development of a fledgling child rights jurisprudence in Eastern and Southern Africa based on international and regional instruments / A. Skelton // African human rights law journal. – 2009. – Vol. 9. – P. 482-500.
19. Абашидзе А. Х. Региональные системы защиты прав человека: учеб. пособие / А. Х. Абашидзе – М.: РУДН, 2012. – 400 с.

20. Murray R. Human Rights in Africa: from the OAU to the African Union / R. Murray – New York.: Cambridge University Press, 2004. – 359 p.
21. Killander M. Human rights developments in the African Union during 2010 and 2011 / M. Killander, A. K. Abebe // African human rights law journal. – 2012. – Vol. 12. – Issue 1 (2012). – P. 199-222.
22. Bekker G. The African Committee of experts on the rights and welfare of the child / G. Bekker // Ssenyonjo M. The African regional human rights system / M. Ssenyonjo – Leiden – Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2012. – P. 249-264.
23. Mbondenyi M. K. Institutional mainstreaming and rationalization / M. K. Mbondenyi // Ssenyonjo M. The African regional human rights system / M. Ssenyonjo – Leiden – Boston: Martinus Nijhoff publishers, 2012. – P. 421-454.
24. Mezmur B. D. Listen to us: arguing the case for child participation in NERAD / B. D. Mezmur, J. Sloth-Nielsen // African journal of International and Comparative Law. – 2009. – Vol. 17. – P. 1-28.
25. Heyns C. The African regional human rights system / C. Heyns, M. Killander // Isa F. G. International protection of human rights: achievements and challenges / F. G. Isa, K. d. Feyter – Bilbao: University of Deusto, 2006. – P. 509-544.
26. Mangu A. B. B. The changing human rights landscape in Africa: Organization of African Unity, African Union, new partnership for Africa's development and the African court / A. B. B. Mangu // Netherlands quarterly of human rights. – 2005. – Vol. 23. – Issue 3. – P. 379-408.
27. Ambrose B. P. Democratization and protection of human rights in Africa: problems and prospects / B. P. Ambrose. – Westport, London: Praeger publishers, 1995. – 240 p.
28. Kaime T. The Convention on the Rights of the Child and the cultural legitimacy of children's rights in Africa: Some reflections / T. Kaime // African human rights law journal. – 2005. – Vol. 5. – № 2. – P. 221-238.
29. McKnight J. Child soldiers in Africa: a global approach to human rights protection, enforcement and post-conflict reintegration / J. McKnight // African journal of international and comparative law. – 2010. – Vol. 18. – P. 113-142.

Роговик А.Д.

Львовский национальный университет имени Ивана Франко

ПРАВА ДЕТЕЙ И АФРИКАНСКАЯ СИСТЕМА ЗАЩИТЫ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА

Аннотация

В статье обозначены общие особенности защиты прав детей в Африканской системе защиты прав человека. Раскрыта структура договорного механизма системы защиты прав детей в Африке и особенности правового регулирования их прав в Африканской Хартии о правах и благополучии ребенка. Также раскрыта структура институционального механизма защиты прав детей в Африке и особенности функционирования Комитета экспертов по правам и благополучию ребенка. Очерчены главные теоретические и практические дилеммы, касающиеся защиты прав детей в Африке. Акцентировано на роли культурного и социального факторов в защите прав детей в рамках Африканской системы защиты прав человека.

Ключевые слова: права человека, права детей, Хартия о правах и благополучии ребенка, Комитет экспертов по правам и благополучию ребенка, Африканская система защиты прав человека.

Rohovyk O.D.

Ivan Franko National University of Lviv

CHILDREN'S RIGHTS AND THE AFRICAN HUMAN RIGHTS PROTECTION SYSTEM

Summary

This article outlines the general features of children's rights protection in the African human rights system. The article reveals the structure of treaty mechanism of children's rights protection system in Africa and features of legal regulation of their rights in the African Charter on the Rights and Welfare of the child. The structure of the institutional mechanism of the protection of children's rights in Africa and the peculiarities of the Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child functioning are disclosed in the corresponding article in particular. It outlines the major theoretical and practical dilemmas related to the protection of children's rights in Africa. A thorough attention is paid to the role of cultural and social factors in the protection of children's rights within the African human rights system.

Keywords: human rights, children's rights, Charter on the Rights and Welfare of the child, the Committee of Experts on the Rights and Welfare of the Child, the African human rights system.